

САДРЖАЈ

О разлозима настанка ове књиге есеја	5
--	---

I

Први сусрет са Црњанским, 1966.	7
Сусрет са Црњанским, 1970.	17
<i>Пушеви</i> и Црњански	23
Трећи сусрет са Црњанским, 1971.	27
Породичне везе са Црњанским	33
Последње виђење, 1973.	41
Мој отац о Милошу Црњанском	49
Строганов и Црњански	59

II

Црњански о Београду	63
Поглед Исидоре Секулић на <i>Љубав у Тоскани</i>	74
Записи о „Стражилову”	83
Како је Црњански видео Београд 1936.	108
Увод у <i>Ембахаге</i>	119
Милош Црњански у <i>Анџолоџији</i> Миодрага Павловића . . .	159
„Ламент” Црњанског	170
Црњански, данас	187
Завршна белешка	205
Биографије	207
Предметно-тематски регистар	223
Именски регистар	235
Фотографије, посвете и факсимили Милоша Црњанског . .	241
Коришћена и препоручена литература	245
Скраћенице наслова датих у „Биографијама”	251

О РАЗЛОЗИМА НАСТАНКА ОВЕ КЊИГЕ ЕСЕЈА

Добро знам да књижевној величини и највишем месту које заслужено заузима дело Милоша Црњанског, ови есеји нису били потребни да би га учинили „већим”. Није повод ни 120 година од рођења Црњанског. То је само формални календарски подстицај који нас заједно опомиње и упућује и на Црњанског и на Андрића. На дело.

Разлози настанка ове књиге есеја су дубљи, унутрашњи мотиви. Нека врста духовне жеђи и потребе да се о делу и личности Милоша Црњанског исказе бар део нечега што је у сложеном мозаику о његовој стваралачкој и личној судбини, мислим, недостајало. Осећању да треба превазићи тај недостатак придружује се и моја лична наклоност, и моја лична захвалност, према човеку и ствараоцу који је био и пријатељ моје породице, као што смо и ми били његови и Видини пријатељи. Није занемарљива ни околност да су у раном периоду свога живота, Вида и Милош Црњански, још 1927, ушли у наш породични круг и од тада са тим кругом делили топлину родбинских веза.

Посебан разлог је и захвалност младалачка, па одложена за доба пуне зрелости. Захвалност што сам га, некада, тако млад, упознао, а заправо, више срео и видео него баш упознао. Захвалност на поверењу које ми је – пре свега благодарећи мојим родитељима – указао, већ као двадесетогодишњаку! Ту је и моја захвалност на указаној части за ону реч добродошлице коју је Црњански – у веома преломно време – упутио, не само мени, далеке 1970, за охра-

брење које је потребно сваком младом човеку и пре него што схвати какве препреке стоје на путу између стварања и успеха, писања и обистињења онога у име чега се живи и мисли, а перо узима у руку.

Сасвим је природно да се овде чују и тихи гласови оних који су Милоша Црњанског поштовали и волели, породично, топлином хармоничне грађанске културе Београда и Србије. Културе која је, на срамоту наше стварности, већ, скоро, искорењена. Слутња Црњанског колико је та култура рањива и угрозива, чека Вас и данас, не једино, али нарочито, у његовом незаборавном есеју „Београд у снегу”.

Због свега тога, ради свих тих разлога, и ова књига посвећених есеја, сада се налази пред Вама.

Април–мај 2014.

М. М.

I

ПРВИ СУСПРЕТ СА ЦРЊАНСКИМ, 1966.

Тек што сам напунио двадесету. Свануо је топал мајски дан. Када сам се вратио са вежби демонстратора из Института за анатомију Медицинског факултета, отац је већ стигао са свог института Клинике на Дедињу и саопштио мајци и мени да нам поподне у посету долази Милош Црњански са супругом Видом. Мајка је била усхићена. А ја сам себи говорио како ћу најзад, изблиза, угледати тог великог српског песника, загонетног луталицу и страдалника. Још ми се од јесенас кроз памћење враћао његов особит глас пропињућих акцената којим је, с мешавином бола и сете, изрицао стихове свог „Ламента над Београдом” под сводом Велике сале Коларчеве задужбине. А сала је од партера до галерије била препуна и обливена тишином занете пажње!

– Најзад ћемо бити опет заједно – поновила је мајка неколико пута, као да је желела да том сусрету припише трајност нечега што је мени измицало и по искуству и по годинама које су ме тим искуством превазилазиле.

– Сине мој, ти не можеш ни да замислиш како смо се ми некада нормално виђали, а не овако као данас – рекла је мајка са уздахом и тихо склизнула у кујну да припрема своје ђаконије за госте које смо очекивали.

У том њеном „некада” и том „нормално виђали”, као да се налазио део неког бољег, ишчезлог света. Нешто што је својим смислом призивало и тиштало. Део мајчине реченице „а не овако као данас” носио је собом неку неумољивост; наговештавао ми је и потврђивао то осећање ти-

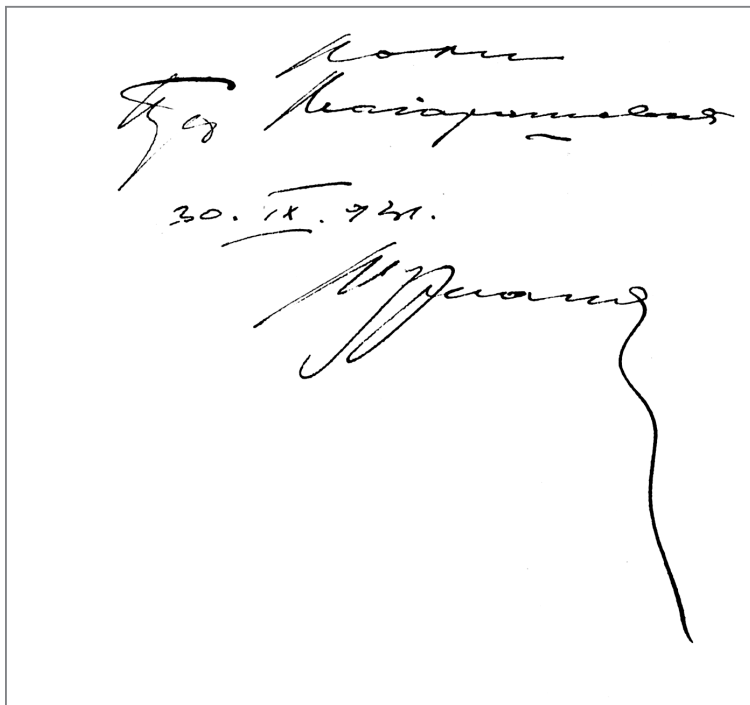
штаћа, без утешног објашњења, али са неком тежином која је долазила из недогледа и била несумњива.

Моја мајка познавала је Црњанског и његову Виду још од далеке 1927. када је велики писац, стицајем судбинских околности, са мајчине стране „ушао” у нашу породицу тако што је те године, рођени брат Милошеве Виде, инжењер Драган Ружић, постао муж моје тетке, рођене сестре моје мајке, а тиме и наш даљи рођак по бочној линији. Тако је Вида мојој тета-Цаци постала заова, а тетка њој снаја; истовремено, Вида и Милош су мојим родитељима и они повратно њима, по сродничким односима, постали прија и пријатељ. Шта је велики писац у том случају, са својом супругом, био мени? Замишљао сам да су ми Црњански и Вида, посредно, „теча и тетка”, премда не по директној линији као мојој сестри од тетке – Дамјани којој је Драган Ружић био отац. Јавно, до данас непознато, а занимљиво.

Унутарпородичне линије и повезаности могу понекад бити изненађујуће, али се не могу пренебрегавати, осим када их, сам по себи, пренебрегне некакав јак разлог или груб интерес који се, међу нама Србима, тако често јавља као могућа појава: брат насупрот брата, или сестра насупрот сестре и сестра мимо брата. Срећом, у случају Виде и Милоша Црњанског са једне, и нас, са друге стране, таквих нежељених „разлога” није било.

Када сам га угледао у то мајско поподне, Црњански ми је личио на изморен, измењен лик себе сама са оног примерка своје књиге коју је давно, у јесен 1931. поклонио мојој мајци, са посветом исписаном пером, црним туш-мастилом. Била је то посвета какве се данас више не дају, нити уписују уз горњу ивицу првих листова књиге...

*Гђици Лоли
Мајарашевић,
30. IX. 931.
М. Црњански*

Посвета Ружици Магарашевић, на поклоњеном примерку
Сабраних дела I–II, 1931.

Иако је већ тада – између својих *Ембахада* по Берлину – долазио и бивао чест гост у нашој кући на Славији, била је то сасвим сажета посвета која не показује претеривање у било ком смеру. Посвета мојој мајци унета је на прву књигу тада (1930) двотомно *Сабраних дела* Милоша Црњанског, у едицији „Библиотека савремених југословенских писаца” коју је у то доба уређивао високо угледан редакциони одбор (Вељко Петровић, Драгиша Васић, Милан Кашанин) у издању славне Народне просвете. Са прве следеће странице, спрам наслова, гледа нас она чувена младалачка, аполонска фотографија Црњанског којом је, већ тада, увелико, очаравао дамски Београд, до данас ишчезао. Као што је ишчезао и онај незаборавни „Београд у снегу” Црњанског, из 1930. Сав ишчезао! Остало је само небо Београда „на ком све почива и нестаје, као на сну”.